

Makroekonomie, vládní sektor a fiskální politika

Makroekonomie nepracuje s jednotlivými domácnostmi či firmami, ale s agregovanými veličinami, tj. zkoumá např. vlastnosti sektoru domácností a sektoru firem jako celků. Moderní makroekonomie hlavního proudu staví na mikroekonomických základech v tom smyslu, že agregované veličiny jsou vysvětlitelné z chování reprezentativního agenta – reprezentativní firmy či reprezentativní domácnosti. Těmi v makroekonomických modelech nahrazujeme příslušné sektory; tedy např. při vysvětlování celkové spotřeby domácností či jejich celkové poptávky po práci vycházíme z předpokládaného chování reprezentativní domácnosti.

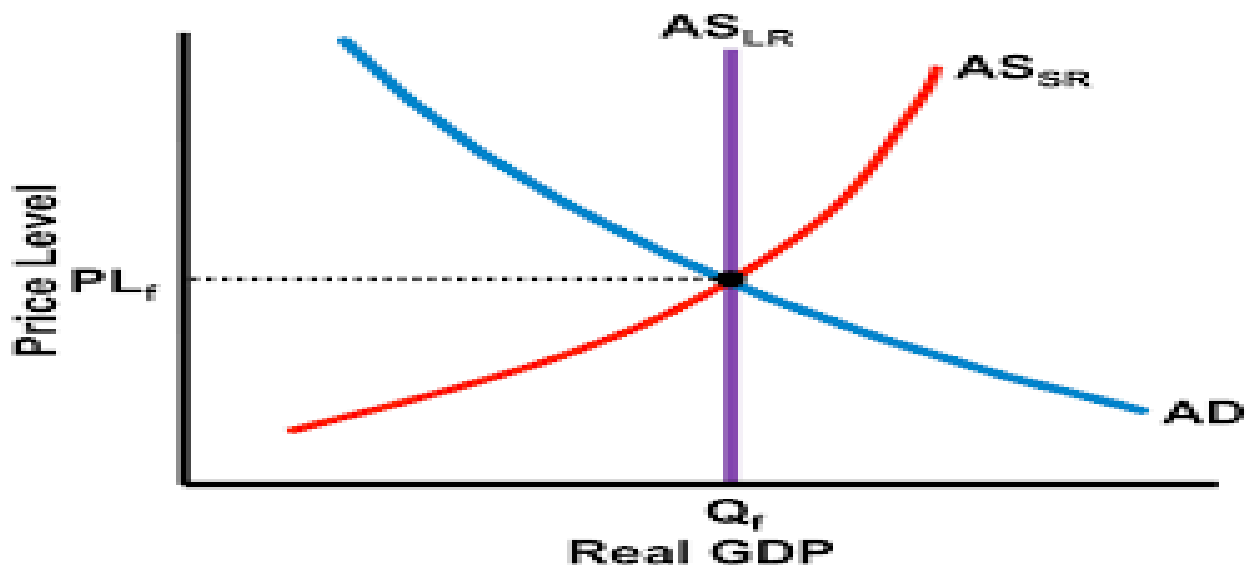
Důležitými makroekonomickými tématy jsou i úroveň či změna hrubého domácího produktu (HDP), nezaměstnanost a inflace. I zkoumání ekonomiky v dlouhém časovém horizontu, kterému jsme se věnovali minulý týden, patří do makroekonomie.

Důležité je pochopit vztah mezi ekonomickou statistikou, teoretickou ekonomii (do které patří makroekonomie a mikroekonomie) a hospodářskou politikou. Ekonomická statistika měří ekonomickou realitu. Ekonomická teorie vysvětluje ekonomickou realitu. Hospodářská politika používá nástroje, kterými chce hospodářskopolitické centrum (vláda, centrální banka a jiné centrální instituce) změnit ekonomickou realitu. Pokud má hospodářská politika dobře fungovat, je nutné vyjít z ekonomické reality a ekonomické teorie.

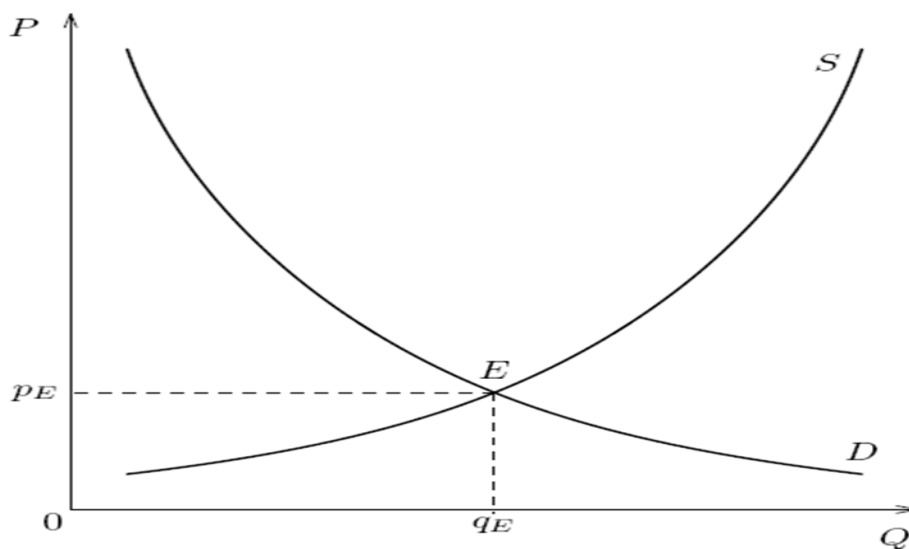
Do hospodářské politiky patří i stabilizační politika, kterou se hospodářskopolitické centrum snaží zmírňovat hospodářské výkyvy, zejména v HDP. Dvěma základními typy stabilizační politiky jsou fiskální a monetární (měnová) politika. Fiskální politiku provádí vláda pomocí různých rozpočtových a daňových opatření. Monetární politiku provádí centrální banka pomocí různých měnových nástrojů, budeme se jí věnovat v sedmém týdnu semestru.

[Agregátní poptávka a agregátní nabídka](#)

K analýze pohybů cenové hladiny (Price Level) a HDP (Hrubého domácího produktu, GDP – Gross Domestic Product) se používá AD-AS diagram (AD aggregate demand, agregovaná poptávka, AS aggregate supply, agregovaná nabídka).

Tento diagram vypadá podobně jako model trhu jednoho zboží, ale křivky mají úplně jiné vysvětlení. Připomeňme si z 1. týdne, že pokles D křivky je způsoben snižováním mezního užítiku. Jiné vysvětlení spočívá v tom, že při zdražení určitého zboží spotřebitelé přejdou na substituty (např. z piva na víno).

V AD-AS diagramu nepracujeme s cenou jednoho zboží, ale s cenovou hladinou. Nepracujeme s množstvím jednoho zboží, ale s reálným HDP, tedy vysvětlujeme celou agregovanou produkci sektoru firem (očištěnou o meziprodukt). Substitut k HDP nedává smysl, takže ho nemůžeme použít k vysvětlení sklonu AD křivky.

Existuje řada vysvětlení klesajícího sklonu AD křivky. Nejjednodušší je postaveno na kvanti-

tativní rovnici peněz:

$$M.v=P.Y$$

kde

M je nominální peněžní zásoba,

P je cenová hladina,

Y je reálný důchod (HDP) a

v je rychlost obratu peněz.

Rychlost obratu peněz v předpokládáme konstantní. Pro danou úroveň nominální peněžní zásoby M (M je z hlediska modelu exogenní – model M nevysvětluje a považuje M za stanovené centrální bankou) pak musí být zvýšení cenové hladiny P doprovázeno snížením HDP, aby rovnost zůstala zachována..

V AD-AS diagramu máme dvě křivky agregátní nabídky: dlouhodobou AS_{LR} a krátkodobou AS_{SR} . Dlouhodobě agregátní nabídka nezávisí na cenové hladině, ale na využívaných výrobních faktorech a makroekonomické produkční funkci; ukazuje, jak vysoký je tzv. potenciální důchod. Vzhledem k hospodářskému růstu, jehož vysvětlení jsme věnovali 3. týden, se tato křivka pomalu (řekněme o 2% ročně) posouvá doprava.

AS_{SR} má kladný sklon. Existuje několik základních teorií pro vysvětlení kladného sklonu, kterými se zde nebudeme zabývat.

Je důležité znát základní příčiny posunu křivek AD a AS_{SR} . AS_{SR} se posune nahoru, pokud celému sektoru firem vzrostou náklady. To nastalo např. při ropných šocích v 70. letech. AD křivka se posune nahoru např. při expanzivní monetární politice, čili pokud se zvýší nabídka peněz v ekonomice (vysvětlení např. pomocí kvantitativní rovnice peněz) nebo při expanzivní fiskální politice (např. snížení daní, zvýšení transferů, zvýšení vládních nákupů).

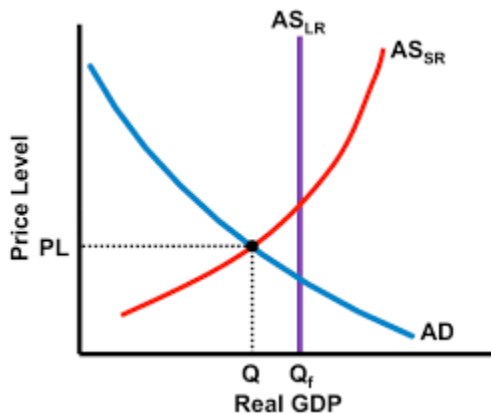
Ekonomika, která leží na průsečíku křivek AD, krátkodobé AS_{SR} a dlouhodobé AS_{LR} je v makroekonomické rovnováze.

Hospodářský cyklus a stabilizační politika

HDP má dlouhodobě růstový trend, ale nevyvíjí se rovnoměrně, vývoj kolísá v čase (grafy pro ČR např. v „[Ekonomika Česka](#)“ na Wikipedii). Střídají se období živé a slabší ekonomické aktivity. Dlouhodobý trend vysvětluje teorie růstu (které jsme se věnovali třetí týden), kolísání

kolem trendu teorie cyklu.

Empiricky je cyklus nepravidelný. Makroekonomie hlavního proudu jej vysvětluje jako důsledek mnoha po sobě jdoucích exogenních pozitivních a negativních nabídkových a poptávkových šoků, které různě posunují křivky AD a AS_{SR} .

V obrázku došlo k posunu AS_{SR} nahoru. Důvodem je růst nákladů, který zasáhne celý sektor firem, např. ropný šok nebo všeobecné zvýšení mezd. Ekonomika se znovu dostane do rovnováhy, pokud se křivka AS_{SR} posune zpět dolů, nebo pokud se křivka AD posune nahoru.

V tržní ekonomice existují mechanismy, které ekonomiku vrátí do rovnováhy autonomně, tj. posunou křivku AS_{SR} zpět dolů bez jakéhokoliv politického zásahu, ovšem může to trvat dlouho. Návrat do rovnováhy může urychlit stabilizační politika, v našem případě expanzivní, jejímž efektem je posun AD křivky nahoru. Důsledkem je ovšem zvýšení cenové hladiny oproti původnímu stavu.

Pokud se křivka AD posune nahoru z důvodu zvýšení nabídky peněz M , hovoříme o expanzivní monetární politice. Pokud se posune nahoru z důvodu zvýšení vládních nákupů či snížení daní, hovoříme o expanzivní fiskální politice.

Stabilizační politika má mnohá úskalí, např. existenci časových zpoždění mezi jejím nasazením a jejím efektem. Z toho důvodu se nepoužívá k jemnému vyladování ekonomiky. Jinak řečeno: drobné kolísání se nepovažuje za problém, který by hospodářská politika měla řešit.

Občas se objeví velká deprese, čili velké snížení ekonomické aktivity. V těchto situacích hospodářskopolitické centrum obvykle zasahuje. Dvě historicky největší deprese v posledních

100 letech jsou Velká deprese z 30. let minulého století a světová finanční krize následovaná ekonomickou depresí z roku 2008. V roce 2020 dochází k relativně velkému snížení hospodářské aktivity, způsobenému covidem a reakcí vlád na covidovou epidemii. Reakce soukromých agentů na covid snižuje různými kanály zejména agregátní poptávku, křivka AD se posunuje dolů. Reakce vlád snižuje agregátní nabídku, křivka AS se posunuje nahoru. Efektem – pokud by nedošlo k dalším politickým zásahům - je snížení důchodu a nárůst cenové hladiny. Hospodářská politika může v této situaci použít celý balík nástrojů. Odpuštění či odložení různých firemních plateb státu posunuje křivku AS dolů. Zvyšování důchodů a mezd ve veřejném sektoru posunuje křivku AD nahoru. Oba tyto posuny vrací důchod zpět směrem k potenciálnímu důchodu.

Kromě mainstreamového vysvětlení vycházejícího z působení exogenních šoků na ekonomiku existuje řada jiných teorií cyklu. Např. Rakouská škola podává endogenní vysvětlení cyklů: považuje krize za důsledek intervencionizmu, tj. snahy vlád o ovlivňování tržní ekonomiky, konkrétně za důsledek snahy o tzv. levné peníze („pumpování peněz do ekonomiky“). Ta způsobuje špatnou alokaci kapitálu, krize nutně následuje jako nepříjemný lék, který koriguje špatnou alokaci. [Hyman Minsky](#), který je volně svázán s Postkeynesovskou ekonomii, podává ve své hypotéze finanční nestability také endogenní vysvětlení hospodářského cyklu.

Pomoc covidem zasaženým odvětvím – např. turistickému ruchu a na něm závislejícím pohostinství – má ten problém, že alokace kapitálu do těchto odvětví je v podmínkách změněných covidem špatná. Vládní pomoc pouze oddaluje nutnou korekci. To ale neznamená, že vláda nemá kompenzovat tu část škod, která byla soukromým aktérům způsobena vládními opatřeními. Pomoc i kompenzace se samozřejmě promítá do výdajů státního rozpočtu.

Státní rozpočet: deficit a Maastrichtská kritéria

Státní rozpočet má podrobnější strukturu než účet vlády v systému národních účtů to ovšem není podstatný rozdíl. Tím je to, že v národních účtech je zpětný pohled (ex post) a státní rozpočet se dívá do budoucna – sestavuje se ex ante.

Mezi výdaje všech [státních rozpočtů](#), tedy i [státního rozpočtu ČR](#), patří kromě nákupů i tzv. transfery. Pomocí např. sociálních příspěvků a příspěvků v nezaměstnanosti přerozděluje stát individuální příjmy – část vybraných daní převádí (transferuje) těm, co to potřebují. Transfery jsou jedním z nástrojů, které vláda používá pro snižování nerovnosti. Existují různé názory na to, jestli snižování nerovnosti patří mezi funkce státu. [Libertariáni](#) to odmítají, ovšem většina společnosti tuto funkci státu akceptuje. Problému nerovnosti se budeme věnovat v posledním týdnu semestru.

Současná coronavirová epidemie způsobuje snížení daňových příjmů

z ekonomické aktivity, zvýšení výdajů státního rozpočtu a zvýšení deficitu státního rozpočtu. Deficit je nutné nějak financovat, obvyklé je dluhové financování, obvykle prodejem vládních obligací (dluhopisů). Kumulace deficitů vytváří [státní dluh](#). (Deficit je toková veličina, státní dluh je stavová veličina.)

Při diskuzích o problémech deficitu a dluhu se deficit i dluh obvykle vztahují k HDP. V tzv. [Maastrichtských kritériích](#) pro vstup do Eurozóny (Evropské měnové unie) je stanovena hranice pro deficit maximálně 3 procenta HDP a veřejného dluhu maximálně 60 procent HDP. Jinak není shoda na tom, jaký je optimální deficit a dluh (nulový?) a jaký deficit a dluh ekonomiku ohrožuje. Příslušná Maastrichtská kritéria je třeba chápat jako konvenci.

Veřejné statky a externality

Mnohé výdaje státního rozpočtu jdou na zajištění veřejných statků. Mezi ně patří např.:

- Infrastruktura (silnice, ICT atd.)
- Obrana země (zajišťovaná armádou)
- Základní znalosti (získávané ve výzkumném sektoru)
- Pravidla, kterými se společnost řídí, organizace rozhodování sporů a donucovací aparát
- A další.

Trh je ideálním koordinačním mechanismem při zajišťování soukromých statků, tj. statků, které jsou vylučitelné a rivalitní. Trh selhává při zajišťování veřejných statků (a v řadě dalších situací). Existuje [problém černého pasažéra](#), soukromé firmy nemají incentivu (motivaci) pro zajišťování veřejných statků. Proto zajišťuje veřejné statky vláda, na základě [analýzy nákladů a výnosů](#).

Opatření namířená proti covidu jsou veřejným statkem. Při jejich analýze se vždy uvažují marginální (mezní) očekávané náklady a výnosy, čili změna očekávaných nákladů a výnosů po zavedení opatření oproti současnému stavu.

Pokud by výchozí situací byla situace bez opatření a vláda by uvažovala o omezení společenské a ekonomické aktivity, očekávaný výnos by se odvíjel od snížení úmrtnosti.

nost. Očekávané náklady se odvíjejí od rozpočtových dopadů a očekávaného snížení HDP v krátkém i dlouhém časovém horizontu. Je jasné, že v dlouhém časovém horizontu bude mít negativní vliv nízká tvorba lidského kapitálu způsobená zavřenými školami a zpretrhání vazeb v ekonomice, které se vyvíjely dlouhodobě (např. vztah důvěry v odběratelsko-dodavatelských vztazích) a které firmy, které zkrachují v důsledku vládního opatření „vezmou sebou“.

Tento příklad ilustruje praktické problémy analýzy nákladů a výnosů: nalezení všech možných nákladů a výnosů a neexistence společné jednotky pro jejich měření - jakou hodnotu má lidský život? Konečné rozhodnutí o přijetí opatření musí být politické.

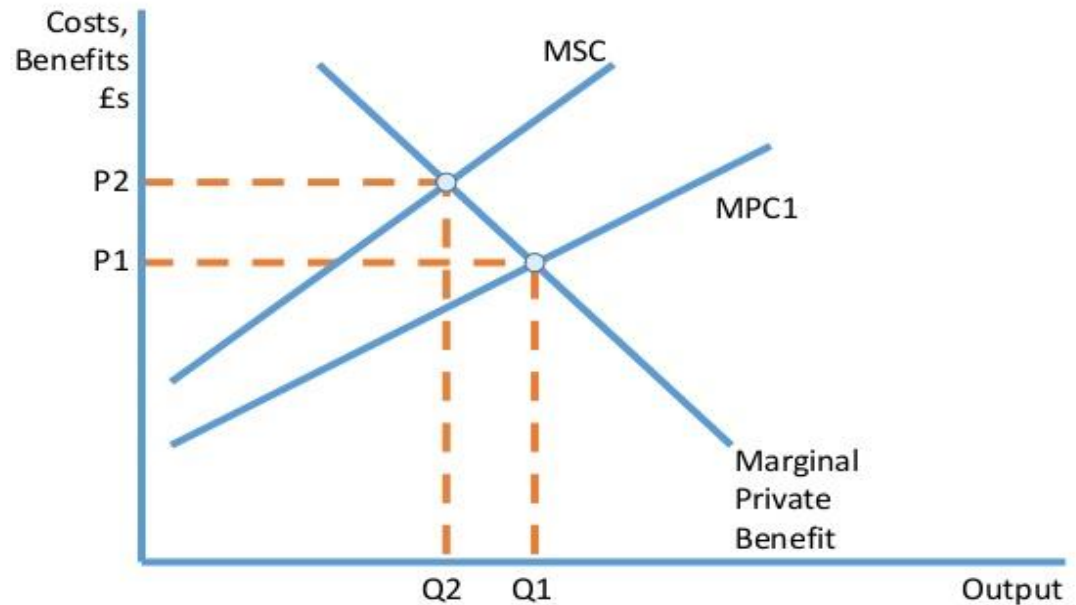
Trh neexistuje ani pro „commons“ (smíšené statky), jako je společná pastvina, vzduch, ryby v oceánu, veřejná cesta. Tyto statky jsou rivalitní a nevylučitelné. Individuální chování při užívání „commons“ vede k negativní [externalitě](#) pro ostatní uživatele – nadměrnému užívání až vyplenění.

Externalita vznikne, když má tržní transakce dopad na třetí stranu. Při existenci negativní externality (např. znečištění) je množství zboží na trhu vyšší než odpovídá sociálnímu optimu. Při existenci pozitivní externality (např. technologický spillover (přelévání)) je množství zboží na trhu nižší než odpovídá sociálnímu optimu.

Vláda se může snažit o řešení problému externalit např. administrativním omezením či tzv. internalizací externality korektivním zdaněním (u negativních externalit) či korektivní subvencí (u pozitivních externalit). Na obrázku je znázorněn efekt korektivní daně v případě negativní externality: MSC jsou Marginal Social Costs (Mezní sociální náklady) a MPC jsou Marginal Private Costs – nabídková křivka, (Uměli byste udělat obrázek pro pozitivní externalitu? (nápoředa: Marginal Social Benefits jsou vyšší než Marginal Private Benefits – poptávková křivka))

Negative Externalities and a Pollution Tax

A pollution tax aims to internalize some of the external costs

Jinou možností je změnit nevylučitelnost ve vylučitelnost, tj. zamezit volnému všeobecnému užívání „commons“. Tento proces proběhl např. na začátku průmyslové revoluce v Anglii, kdy se obecní pastviny převedly do soukromého vlastnictví. Vedlejším efektem bylo zpřetrhání tradičních společenských vazeb, zbídačení vesnického obyvatelstva a jeho přesun do měst, kde se stalo pracovní silou pro průmysl.

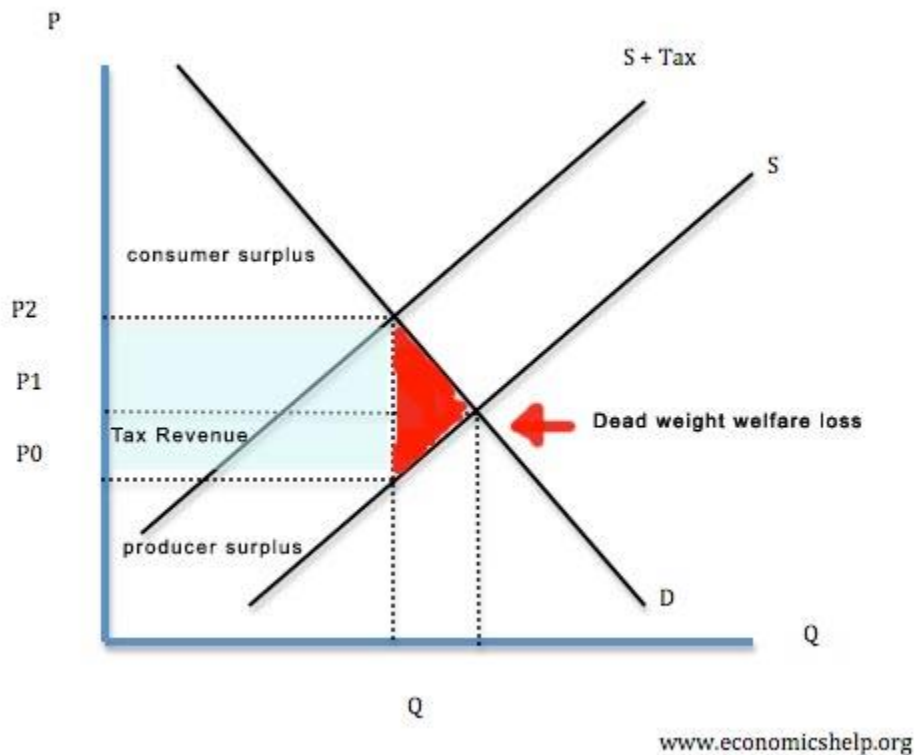
Daně a náklady mrtvé váhy

Vláda hradí své výdaje zejména z daňových příjmů. Každá země má svůj daňový systém, který výběr daní zajišťuje. Daňový systém s hlavními daněmi „daň z příjmu“ a „daň z přidané hodnoty (DPH)“ je podobný ve všech zemích EU. EU neurčuje daňové sazby, ale u některých daní, např. DPH stanoví hranice, ve kterých mohou členské země sazbu stanovit.

Hlavní informační zdroje jsou:

- ❑ [EU->EU podle oblastí->daně](#)
- ❑ Web Ministerstva financí ČR a Finanční správy ČR

Daně způsobují tzv. [náklady mrtvé váhy](#). Na obrázku je znázorněn efekt „daně z prodeje“, která se používá ve státech USA místo DPH.

Čím více je poptávková křivka vertikální (tzv. cenová elasticita – cenová citlivost – poptávky klesá), tím jsou náklady mrtvé váhy menší. Daň zatíží spotřebitele, i když ji platí dodavatel (daň se promítá do ceny). Náklady mrtvé váhy klesají i s růstem cenové elasticity nabídky. Daní je vždy více zatížena ta strana, která má nižší elasticitu, bez ohledu na to, od koho je daň technicky vybírána.

Další doporučené informační zdroje

Khanova škola:

Makroekonomie (Agregátní poptávka a Agregátní nabídka – 69 minut)

Mikroekonomie (Veřejné statky a externality – 26 minut)

Mikroekonomie (Náklady mrtvé váhy – 48 minut)

